

Marian Mencil

Wartości kształtujące odrębność kulturowo-cywilizacyjną Chin

Odrębność kulturowo-cywilizacyjna Chin przejawia się wielowymiarowo lecz przemiany wewnętrzne Państwa Środka pod wpływem przyjętego od 1978 r. kursu reform, głównie w sferze gospodarki, nie pozostają bez wpływu na inne dziedziny życia społecznego, a w połączeniu ze zmianami rzeczywistości globalnej przybierają różnorodny charakter. W niniejszej pracy podjęto próbę przedstawienia głównych czynników, wpływających na kształt współczesnego systemu wartości, jako zjawiska kształtującego odrębność kulturowo-cywilizacyjną Chin.

1. Wartości, społeczeństwo, kultura, cywilizacja – zarys teoretyczno-metodologiczny

Zjawiska zachodzące w obszarze przemian cywilizacyjno-kulturowych Chin to temat do rozważań, które winny poprzedzać głębsze ich analizy. Przeprowadzenie badań dotyczących odrębności kulturowo-cywilizacyjnej Chin i jednocześnie zachodzących procesów ich kształtowania wymaga na wstępie zdefiniowania pojęć będących przedmiotem badawczym niniejszego opracowania, o zasadniczym znaczeniu dla chińskiej tożsamości. Za niezbędne uznano przeprowadzenie wartościowania pojęć i ustalenie kategorii wzajemnego ich oddziaływania. Czym zatem jest kultura, a czym cywilizacja? Czym są wartości kształtujące główne cechy społeczeństwa? Czy cywilizacja jest wytworem kultury, czy też kultura jest wynikiem ewolucji cywilizacyjnej społeczeństwa?

Cechą charakterystyczną każdej jednostki, grupy i społeczeństwa są właściwe im systemy wartości, które w większym lub mniejszym stopniu, pod wpływem czynników wewnętrznych i zewnętrznych, ulegają procesom wzajemnego przenikania i unifikacji. Jednym z nich jest globalizacja umożliwiająca rozwój wielowymiarowej interakcji, a tym samym głębsze poznanie odrębnych wartości. Wartości zaś, to koncepcje

określające to co „pożądane”, tworzą zbiór sposobów działania i preferencji środków oraz celów. Budują system kryteriów ocen otaczającej rzeczywistości, umożliwiając konstruowanie wewnętrznie spójnych schematów poznawczych i norm, tworząc trwałą, hierarchicznie zorganizowany system wartości¹.

W każdym społeczeństwie, z różnym natężeniem, występują zjawiska akceptacji, odrzucenia lub rewidowania wartości, wpływając na kształt zbiorowej tożsamości i charakterystyczne cechy kulturowe, determinując przy tym zachowania i postawy jednostek we wszystkich sferach życia społecznego², równocześnie kształtując odrębności kulturowo-cywilizacyjne, właściwe dla zbiorowisk (grup społecznych, państw), które przyjęły ich fundamentalne założenia.

Współczesne definicje pojęcia „kultury” zbudowane są w zależności od kierunku jaki wyznacza jego znaczenie: historycznego, socjologicznego, antropocentrycznego, politologicznego i wielu innych. Dla potrzeb badawczych niniejszej pracy objaśnia się pojęcie kultury w znaczeniu, pozwalającym na analizę procesów związanych z budową chińskiej tożsamości oraz jej przemianami w okresie tysięcy lat, a także wpływu na charakterystyczne jej cechy, określające kształt chińskiej rzeczywistości oraz kierunku przemian w przewidywalnej, krótko- i długookresowej przyszłości.

Kultura jest charakterystyczną cechą każdego społeczeństwa; zjawiskiem, w którym zbiór złożony z wiedzy, przekonań, wartości i zasad normatywnych, stanowi dziedzictwo przekazywane z pokolenia na pokolenie³, powszechnie akceptowalny i wyznaczający wzorce stosunków wewnątrzspołecznych oraz stosunek społeczeństwa do systemów zewnętrznych. Kulturę danej grupy społecznej tworzy jej kultura w wymiarze materialnym (każdy fizyczny przejaw życia ludzi) oraz niematerialnym (wiedza i przekonania; idee i wartości; wierzenia; normy: zwyczaje, obyczaje, tabu, prawa; znaki oraz symbole: znaki konwencjonalne, język, gesty)⁴. Wartości i normy kulturowe, wraz z upływem czasu i oddziaływani czynników zewnętrznych lub działań odśrodkowych, ulegają zmianie lub reorientacji⁵. Kultury różnią się różnorodnością zachowań i praktyk oraz przekonaniami i są bardziej lub mniej zamknięte na oddziaływania z zewnątrz, jak też mniej lub bardziej ekspansywne wobec kultur konkurencyjnych.

Wraz z wzrostem poziomu uprzemysłowienia poszczególnych społeczeństw następuje ich stopniowe zróżnicowanie kulturowe, powstaje wewnętrzne zjawisko wielokulturowości. Takie zjawiska, jak migracje, niewolnictwo, kolonializm, wojny, globa-

¹ K. Gawlikowski, *Problem „wartości azjatyckich”*. *Uwagi o koncepcjach Mahathira Bin Mohamada*, [w:] „Azja-Pacyfik” 1999, nr 2, s. 192.

² *Ibidem*, s. 193.

³ N. Goodman, *Wstęp do socjologii*, Poznań 2001, s. 37 oraz A. Giddens, *Socjologia*, Warszawa 2008, s. 45.

⁴ *Ibidem*, s. 39–42.

⁵ A. Giddens, *Socjologia*, Warszawa 2008, s. 46.

lizacja, przyczyniły się do rozproszenia różnych grup ludności i osiedlania na nowych obszarach, a w konsekwencji mieszania kultur⁶. Kultura odgrywa ważną rolę w utrwalaniu wartości i norm społeczeństwa, przez co stanowi ograniczenie swobody jednostki, z drugiej zaś strony stwarza istotne możliwości dla jej kreatywności i zmiany.

Spółczesność to zespół stosunków jakie wiążą jednostki ze sobą. Poszczególne społeczeństwa pod wpływem różnych czynników, w różnym stopniu podlegają zmianom wpływającym na kształt kultury tego społeczeństwa lub kierunki przemian kulturowych. Do istotnych czynników zmiany społecznej należy zaliczyć: środowisko fizyczne, organizacje polityczne i czynniki kulturowe⁷. Każde społeczeństwo charakteryzuje właściwa jej struktura.

Strukturą społeczną nazywamy konfigurację stosunków społecznych, niezależnie od tego, między kim występują i czego dotyczą. Powszechnie odróżnia się mikrostruktury (małe struktury społeczne) i makrostruktury (wielkie struktury społeczne). Mikrostruktura to sieć powiązań między elementarnymi składnikami życia społecznego, natomiast makrostruktura, to sieć powiązań między złożonymi obiektami społecznymi⁸. „Różnorodność, heterogeniczność zewnętrzna, pomiędzy różnymi zbiorowościami, i jednorodność, homogeniczność wewnętrzna uniformizująca działanie i myślenie w obrębie każdej zbiorowości – to dwie konstatacje, które łączy w sobie pojęcie kultury”⁹.

„Badanie kultury musi odbywać się w kategoriach jej własnych sensów i wartości – jest to kluczowe założenie socjologii. Idee te określa się mianem relatywizmu kulturowego”¹⁰. Zgodnie z teorią relatywizmu kulturowego, która zakłada, że „żadna praktyka kulturowa nie jest wewnętrznie zła lub dobra; każda należy rozumieć w kontekście jej miejsca w większej konfiguracji kulturalnej”¹¹. Obiektywizm w badaniach kultur i cywilizacji zapewnia odrzucenie etnocentryzmu. „Etnocentryzm polega na ocenianiu innych kultur przez porównanie ich z własną”¹². Zgodnie z teorią etnocentryzmu, która zakłada, że poszczególne społeczeństwa przejawiają tendencję do „traktowania własnej kultury jako moralnie wyższej od innych kultur i oceniania innych kultur według własnych standardów”¹³.

Wskazuje się, że kultura jest jedną ze zmiennych, jednym z wyznaczników kształtowania i przemian cywilizacji o najistotniejszym znaczeniu. Cywilizacja nie mogłaby powstać bez kultury, jest zatem konsekwencją jej rozwoju, lecz na kolejnych eta-

⁶ Ibidem, s. 48.

⁷ Ibidem, s. 65.

⁸ P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczna*, Kraków 2002, s. 136–138.

⁹ Ibidem, s. 233.

¹⁰ A. Giddens, op.cit., s. 49.

¹¹ N. Goodman, op.cit., s. 46.

¹² A. Giddens, op.cit., s. 49.

¹³ N. Goodman, op.cit., s. 46.

pach rozwoju społeczeństw to poziom rozwoju cywilizacyjnego i jego zmiany wpływają na kierunki przemian w poszczególnych elementach wpływających na kształtowanie przemian kulturowych. Punkt rozgraniczający kulturę od cywilizacji jest praktycznie niemożliwy do ustalenia, zatem uznać należy, że przejawy kultury społeczeństwa określają jego poziom rozwoju cywilizacyjnego i wyznaczają główne wartości stanowiące o jej cywilizacyjnej odrębności.

Popularne i współczesne źródła encyklopedyczne i słowniki przedstawiają bardzo ograniczone i niereprezentatywne definicje „cywilizacji”, np.: (i) „Cywilizacja to stan kultury materialnej osiągnięty przez społeczeństwo w danej epoce historycznej; stan rozwoju społecznego przeciwstawny stanowi barbarzyństwa”¹⁴; (ii) „Cywilizacja [łac.], poziom rozwoju osiągnięty przez społeczeństwo w danej epoce historycznej ze szczególnym uwzględnieniem poziomu kultury materialnej (zwłaszcza wiedzy ścisłej i techniki), będącej wskaźnikiem opanowania przez ludzi sił przyrody i wykorzystania jej bogactw”¹⁵.

Przytoczone definicje w bardzo wąskim zakresie uzasadniają pojęcie „cywilizacja”. Uznano zatem za niezbędne komplementarne zdefiniowanie pojęcia „cywilizacja”, które następnie przyjęto za bazę dalszych badań związanych z założeniami niniejszej pracy. Podstawą budowy definicji są rozważania na temat cywilizacji i kultury w aspekcie historycznym Ferdynanda Braudel’a, opublikowane w pracach: *Historia i trwanie* oraz *Gramatyka cywilizacji*. W wyniku analizy wymienionych prac, podjęto próbę przedstawienia syntetycznej i komplementarnej definicji pojęcia „cywilizacja”, tworzącej w zasadzie nieograniczony zbiór cech grupy ludzi zorganizowanych w „polityczne” społeczeństwo i akceptujących te same wartości w kwestiach dla nich zasadniczych.

Cywilizacja to oświecenie, po którego przeciwległej stronie znajduje się stan barbarzyństwa. Cywilizacja to zbiór cech i zjawisk kulturowych; to wspólna historia i teraźniejszość konkretnej społeczności zdolnej do wytworzenia społeczeństw o strukturalnym charakterze (w większości przypadków tworzących systemy państwowe i bazę społeczno-ekonomiczną), zlokalizowanej w konkretnej przestrzeni geograficznej i konkretnym przedziale czasu, ujęta w pełnym jej wymiarze i we wszystkich jej aspektach, obejmując zarówno historię polityczną, jak również historię społeczną i gospodarczą. Cywilizacja obejmuje wszelkie aspekty kulturowe, takie jak język, literaturę, nauki, sztuki, prawa ustroju, obyczaje, techniki, wierzenia i przesady, religię, życie codzienne, sztuka wojenna itp. Cechą charakterystyczną cywilizacji jest jej osadzenie na politycznym, społecznym i ekonomicznym fundamencie, który wyznaczał życiowe zasady moralne, religijne i intelektualne, zmierzające zarówno w dobrym, jak i złym

¹⁴ W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Warszawa 2003, s. 104.

¹⁵ *A-Zetka oryginalna. Encyklopedia PWN*, red. B. Kaczorowski, Warszawa 2006, s. 196.

kierunku. Zarówno w przestrzeni, jak i w czasie cywilizacje przekraczają granice określonych społeczeństw, opierając się przewrotom politycznym, społecznym, ekonomicznym i ideologicznym¹⁶. Cywilizacje wchłaniając lub same będąc wchłaniane przez inne cywilizacje trwają znacznie dłużej niż inne dziedziny życia zbiorowego, co jest podstawową cechą odróżniającą je od kultur, które są jej zmienną częścią.

Cywilizacja to twór ewolucji ludzi. Człowiek początkowo wytworzył jedną cywilizację, która z upływem czasu ulegała szeregom procesów podziałów i połączeń, a każda budowana, razem i osobno, do czasów współczesnych przeszła proces historycznych przemian i rewolucji, zmierzając stopniowo ku cywilizacji globalnej, po której nastąpić może kolejna futurystyczna jej forma lub rozpad.

Nawet najbardziej rozwinięte cywilizacje i społeczeństwa zawierają w sobie kultury i społeczeństwa prymitywne. Rozwój społeczeństwa nigdy nie obejmuje równomiernie wszystkich jego części i wszystkich jego warstw. Wszędzie istnieją obszary słabiej rozwinięte, społeczeństwa prymitywne, „kultury” otoczone przez cywilizację¹⁷.

Ramy możliwości ludzkich i wszystkich cywilizacji są wyznacznikiem ich działań, z jednej strony je ograniczający, z drugiej zaś wyznaczający kolejne kamienie milowe na drodze przekształceń w czasie i przestrzeni, przekraczane w sposób ewolucyjny lub rewolucyjny, dając podstawę dalszego ich rozwoju lub narodzenia „nowej” cywilizacji, podejmującej kolejne działania¹⁸. Charakter każdej cywilizacji, w dużej mierze, wyznacza jej położenie geograficzne, determinujące kierunki jej rozwoju. Człowiek przekształcając dla własnych potrzeb otaczające środowisko przekształcał również siebie, dając temu wyraz w formach działalności rolnej, hodowli, sposobie odżywiania się, mieszkania, ubierania się, komunikacji, rozwoju przemysłu, industrializacji, urbanizacji, technik wojennych itp., wpływając równocześnie na możliwości przemieszczania się. Żadna cywilizacja nie może istnieć bez wymiany doświadczeń, która jest wynikiem zderzania się z sąsiadami, eksportując i asymilując dobra kultury, a występujące między cywilizacjami i wewnątrz nich napięcia ożywiają je i stymulują, są więc warunkiem ich istnienia¹⁹.

Grecki filozof Heraklit powiedział, że „[...] nie można dwa razy wejść do tej samej rzeki. Za drugim razem rzeka jest już inna, bo woda płynie, a i człowiek zdążył się już nieznacznie zmienić”²⁰. Dla cywilizacji oznacza to, że poziom jej rozwoju, w wymiarze czasu, jest niepowtarzalnym aktem jednorazowym, do którego w żadnej mierze nie ma powrotu. Każdy kolejny krok powoduje zmiany, bez względu na to czy są to zmiany „na lepsze” czy też „na gorsze”. Oba te pojęcia są względne, zależą wyłącznie

¹⁶ F. Braudel, *Historia i trwanie*, Warszawa 1999, s. 254–255, 258, 302.

¹⁷ Idem, *Gramatyka cywilizacji*, Warszawa 2006, s. 43.

¹⁸ Idem, *Historia i trwanie...*, s. 307–308.

¹⁹ Idem, *Gramatyka cywilizacji...*, s. 43–45, 49.

²⁰ A. Giddens, op.cit., s. 49.

od punktu widzenia oceniającego. Zatem wszelkie przemiany cywilizacyjne są konsekwencją tendencji ukształtowanych historycznie, a kształt cywilizacji w przyszłości jest uwarunkowany terazniejszymi przemianami jej poszczególnych wyznaczników. Każda cywilizacja jest zależna od wyznaczników ekonomicznych, technologicznych, biologicznych i demograficznych, decydujących o jej kształcie i formie. Wzrost i spadek liczby ludności, jej stan zdrowotny, wahania koniunktury gospodarki, postęp lub zastój techniczny, stan środowiska naturalnego, mają istotny wpływ na stan konstrukcji kulturowej i społecznej²¹.

2. Czynniki warunkujące odrębność kulturowo-cywilizacyjną Chin

Rzeczywistość chińskiej działalności w wymiarze międzynarodowego systemu powiązań polityczno-gospodarczych wskazuje na radykalny partykularyzm i preferencje asymetrycznych korzyści, głównie z perspektywy Pekinu, przy czym relatywizm w stosunkach międzynarodowych Chin jest ograniczony do niezbędnego minimum, dzięki któremu chińska dyplomacja koncentruje się głównie na zachowaniu *status quo*.

W ujęciu historycznym, centralnym tematem myśli i mentalności chińskiej było dążenie do powszechnego pokoju, to jednak przejawy działalności politycznej chińskich cesarzy i kolejnych przywódców epoki pocesarskiej wskazują, że ideologiczne hasła harmonii i równowagi pozostawały głównie w sferze idealistycznej utopii. Deklaratywnego ich charakteru nie odzwierciedlała praktyka. Jednak z drugiej strony, prezentowane przez konfucjanizm kanony, do których włączono także szacunek i pokój, sprzyjały konstruktywnemu rozwojowi społecznej organizacji wewnątrzpaństwowej. Tymczasem cywilizacja zachodnia podjęła działalność polityczną i ideologiczną na rzecz trwałego pokoju światowego dopiero w wyniku tragicznych dla ludzkości skutków dwóch wojen światowych XX w., powołując światowe organizacje temu służące i wprowadzając międzynarodowe regulacje prawne potępiające i ograniczające działania wojenne.

Cywilizacja chińska okresu dynastycznego, poza legistycznym okresem rządów dynastii Qin (221–207 p.n.e.), mongolskiej dynastii Yuan (1271–1368) oraz mandżurskiej Qing (1644–1911), prowadziła politykę ograniczania przemocy, kładąc nacisk na rozwój społeczny, gospodarczy i kulturalny kraju, ograniczając do niezbędnego minimum wojny o zapewnienie stabilności granic państwa, prowadząc głównie wojny „profilaktyczne” przeciwko barbarzyńskim wrogom z północy i zachodu. Ukształto-

²¹ F. Braudel, *Gramatyka cywilizacji...*, s. 52.

wane czynniki kulturowe nakazywały chińskim władcom osiągać cele polityczne stosując środki dyplomatyczne, w tym także uznawane za właściwe szeroko pojęte manipulacje, spekulacje i stosowanie różnorodnych forteli, minimalizując udział czynnika militarnego. W przeciwieństwie do zachodnich kolonizatorów, takich jak Aleksander Wielki, rzymscy cesarze, Napoleon, Hitler i Stalin, głównym celem większości chińskich cesarzy było osiągnięcie jedności państwa po okresach jego rozbitcia oraz stabilizacja sytuacji wewnętrznej i relacji z czynnikiem zewnętrznym. Był to z pewnością jeden z głównych wyznaczników utrzymania jednolitości cywilizacyjnej Chin przez okres niespotykany w dziejach innych cywilizacji, jak też utrzymania odrębności kulturowo-cywilizacyjnej²².

Taki stan trwał do czasu imperialnej agresji Zachodu, jaki miał miejsce w połowie XIX w. Narzucenie Chinom półkolonialnej zależności, a następnie rozpad państwa na obszary kontrolowane przez warlordów wywodzących się z generacji chińskiej armii, a następnie japońska agresja i okupacja, wyzwoliły w chińskim społeczeństwie reakcje obronne i eskalację nastrojów nacjonalistycznych, w tym wynikających z utrwalonej kultury Państwa Środka, jego miejsca i najważniejszego znaczenia w regionie, którego zasięg pojmowano jako ogólnoświatowy. W chiński ruch narodowyzwoleńczy umiejętnie wpisał się Mao Zedong i szeroka grupa jego zwolenników, którzy po zwycięstwie w wojnie z Japonią, a następnie w wojnie domowej doprowadzili do odbudowy jedności i niezależności państwa, któremu nadano komunistyczny, totalitarny charakter, a stan permanentnej wojny stał się głównym elementem ideologicznej koncepcji ustrojowej, regulującej stosunki wewnątrz kraju i kształtującej elementy polityki zagranicznej Chin. Apogeum totalitaryzmu maoizm osiągnął podczas Wielkiej Proletariackiej Rewolucji Kulturalnej, dezawuuując konfucjańskie idee harmonii, posłuszeństwa i pokoju, którym przeciwstawił komunistyczne koncepcje „walki klasowej”, „światowej wojny ludowej”, „wielkiego chaosu”, „teorie trzech światów” czy społeczno-gospodarczą koncepcję Wielkiego Skoku. Uległy one głębokiej modyfikacji i odrzuceniu ich najbardziej radykalnej formy wraz ze śmiercią jej głównego apologety oraz przejściem władzy przez racjonalistów z Deng Xiaopingiem na czele, nierzeczywiście legizm, który został w znacznej mierze (choć nie całkiem) odrzucony wraz ze śmiercią Pierwszego Cesarza i przejściu władzy przez dynastię Han²³.

Zainicjowany przez Deng Xiaopinga okres reform przyczynił się do nawrotu chińskiej tradycji, a wraz z wzrostem międzynarodowego znaczenia Chin, powróciła propaganda konfucjańskiej idei harmonijnego rozwoju i współistnienia.

Agrarny charakter społeczeństwa jest kolejnym przejawem odrębności kulturowo-cywilizacyjnej Chin. Specyficzny wiejski ustrój państwa przyczynił się do wykształ-

²² Por. F. Fukuyama, *Historia ładu politycznego. Od czasów przedludzkich do rewolucji francuskiej*, Poznań 2012, s. 329–334.

²³ Por. H. Kissynger, *O Chinach*, Wołowiec 2014, s. 104–124.

cenia, niespotykanej w pozostałych cywilizacjach, klasy mandaryńskiej zwanej z ang. gentry, która przejęła zarządzanie państwem i rozwój jej biurokratycznej sfery stosunków wewnętrznych, zarówno społecznych, jak też gospodarczych i politycznych, w istotnej mierze wpływając na niespotykany rozwój państwa osadzonego na rolniczych podstawach i konieczności ogólnospołecznego wysiłku, utrwalając je i zarazem ograniczając przechodzenie kolejnych etapów rozwoju, jakich doznała cywilizacja zachodnia.

Cywilizacja chińska to cywilizacja „wiejska”, wieś dała główną siłę formującą jakość państwa, stanowiła podstawę kształtowania organizacji społecznej, z niej czerpano etyczne i ideologiczne wzorce. Aktywność społeczna ograniczona do terenów wiejskich zmuszała do osiadłego trybu życia, nie pobudzała ruchów migracyjnych. Tymczasem cywilizacja zachodnia to cywilizacja „miejska”, miasta stanowiły centrum kształtujące przemiany ideologiczne i wzorce organizacji społecznej. Miasta i ich struktury społeczne inspirowały ruchy migracyjne i morską zamorską eksplorację świata, przyczyniając się do poszerzania zachodnich stref wpływów i przenoszenia wzorców kulturowo-cywilizacyjnych do innych regionów świata.

Cywilizacja zachodnia wykształciła trzy wielkie religie monoteistyczne, z których najstarszą był judaizm, dając korzenie chrześcijaństwu i islamowi. W religiach tych Bóg-stwórca zajmował miejsce centralne zorientowane poza światem realnym, tworząc religijno-duchowe *sacrum*, odizolowane od materialnego *profanum*. Cywilizacja chińska ukształtowana ostatecznie przez konfucjanizm przesiąknięty taoizmem i buddyzmem, koncentrowała się głównie na istocie społeczeństwa, odrzucając priorytet jednostki, na rzecz tworzenia ogólnospołecznych więzi. *Sacrum*, którego centrum stanowiło Niebo, było bezpośrednio związane i nierozłączne z *profanum*, to co ziemskie z „boskim” łączył cesarz – Syn Nieba. Podczas gdy cywilizacja zachodnia istnieje z „woli bożej”, cywilizacja chińska istnieje dzięki konwergencji sił społecznych i niebiańskiego namiestnika.

Cywilizacja zachodnia jest wytworem kultury mleka, właściwej kulturze ludów pasterskich, które przemieszczając się ten właśnie produkt i jego pochodne wykorzystywały jako podstawowy artykuł spożywczy. Cywilizacja chińska w zasadzie mleka nie znała, budowana od zarania jej dziejów na kulturze ryżu i zbóż ograniczała spożycie produktów pochodzenia zwierzęcego na znacznie wydajniejsze produkty roślinne.

Konfucjaniści zideologizowali obowiązek udzielania pomocy przez młodszych starszym członkom rodziny i wzniesli kult przodków do rangi najważniejszego etyczno-moralnego dogmatu. Tym samym indywidualne podróże i zbiorowe migracje były przez nich potępiane. Każda podróż wymagała uzyskania zezwolenia głowy rodziny, a wyjazd zagraniczny pozwolenia cesarza i mógł mieć miejsce wyłącznie w sprawach wagi państwowej. Śmierć z dala od domu i niepochowanie na rodzimym cmentarzu skazywała duszę zmarłego na brak należnych obrzędów wynikających z kultu przod-

ków, a jego duszę na wieczne potępienie, przekształcenie się w nieszczęśliwego upiora. Kupcy chińscy, ze względu na ich podróże stojące w sprzeczności z konfucjańską etyką, byli traktowani jako pogardzana niższa klasa społeczna. Ograniczenia te przyczyniły się istotnie do zamknięcia chińskiego społeczeństwa w obszarze granic cywilizacyjnych. Pomimo że Chińczycy byli wynalzcami kompasu, dysponowali umiejętnością budowy wielkich statków oceanicznych, nie odkryli i nie podbili Zachodu; stało się odwrotnie. Podczas gdy Zachód emanował chęcią zmian i ekspansji, Chiny dążyły do osiągnięcia idealnej harmonii i wewnętrznego spokoju, ładu społecznego, stabilności i trwałości.

Zachodnie stosunki między grupami, jednostką i społeczeństwem, jednostką i państwem były zawsze antagonistyczne. Przeciwnieństwo interesów prowadziło do głębokiego uzależnienia społecznego, gospodarczego i politycznego, którego szczytem był stan wojny. Ostatecznie zbudowano system praw obywatelskich i praw człowieka, ograniczający niepoahamowane tendencje ograniczania swobód i wolności jednostki.

Cywilizacja chińska oddziaływała w kierunku „wewnętrznym”, koncentrując się głównie na wewnętrznym świecie jednostki, jej samodoskonaleniu duchowo-moralnym, stosunkach wewnętrznych w grupie i państwie oraz osiągnięciu harmonii społecznej. Predyspozycje przejawiane przez Zachód w kierunku zdobyczy eksploracyjnych i walki z siłami zewnętrznymi, w Chinach skupiona na dążeniu do dostosowania do organizacji świata zewnętrznego i podporządkowaniu się warunkom zewnętrznym. Rozwój jednostki przyjmowano za jej postępujące uspołecznienie, nadając priorytet podmiotowości zbiorowej, przy równoczesnym potępieniu egoizmu i małostkowemu pojmowaniu prywatnych interesów. Wspólnota ludzka stanowiła zasadniczy filar chińskiej cywilizacji, systemu wartości i struktury instytucjonalnej. Wszystkie podmioty tworzyły system komplementarny i współzależny, funkcjonujący w ramach hierarchicznego porządku społecznego, odrzucając zachodni model pluralizmu – wielu podmiotów równoprawnych. Konfucjanizm narzucił ideał jedności, harmonii i zgody zarówno w stosunkach między jednostkami, grupami i władzą, a także ludzkości i świata przyrody oraz siłami natury, w duchu współpracy i współdziałania. Identyczny model relacji dotyczył także stosunków międzypaństwowych. Ideałem konfucjańskim był patriarchalny porządek państwowy. W zamian za posłuszeństwo społeczeństwo otrzymywało od Syna Nieba opiekę, ochronę i wsparcie w sytuacjach kryzysowych²⁴.

Głębokie różnice cywilizacyjne między Zachodem i Chinami przedstawiono w wynikach badań przeprowadzonych w 1997 r. przez D.I. Hitchcocka, dotyczących hierarchii wartości uznawanych przez grupę przedstawicieli USA i państw Azji Wschodniej.

²⁴ K. Gawlikowski, *Wprowadzenie: o niektórych odmiernościach cywilizacji chińskiej od zachodniej*, [w:] idem, *Księga Mistrza Suna Sunzi*, tekst roboczy, <http://www.isppan.waw.pl/subpage/chap/sunzi/>, s. 21, odczyt z dn. 03.04.2013.

Podczas gdy ci drudzy najwyżej cenią dobry porządek społeczny (71% ankietowanych) i utrzymanie harmonii w grupie (58%), wśród Amerykanów wybrało je tylko 11 i 7%, koncentrując własne priorytety głównie na swobodzie samowyznaczenia się (85% – Azjaci 47%), wolności jednostki (82% – Azjaci 32%), prawach jednostki – 78% – Azjaci 29%). W Azji uznawano za niemal równie ważne prawa społeczeństwa (27% – Amerykanie 7%). Dla 74% Amerykanów „otwarta debata” stanowiła platformę publicznego ścierania się przeciwnych racji, podczas gdy tylko 29% Azjatów akceptowało ten model. Utrzymanie konsensusu społecznego uznało za przyjmowaną wartość 39% Azjatów i tylko 4% Amerykanów²⁵.

Podczas gdy na Zachodzie rzeczywistość kształtowana była przez zastępowanie „starego” „nowym”, następowała wielokrotnie zmiana tworów państwowych i kultur. Każda nowa niewiele pozostawiała po poprzednikach, w Chinach utrzymywano ciągłość państwa i tradycji; do „starego” stopniowo włączano „nowe”, dbając by nie uzyskało ono przewagi w stopniu sprzyjającym radykalnym przemianom społecznym i kulturowym. Ludzkość chińskiej cywilizacji stopniowo doskonaliła własny porządek społeczno-polityczny, który już za czasów dynastii Zhou Zachodniej osiągnął swój dojrzały kształt. Wykształcony system państwowy stanowił ramy rozwoju cywilizacyjnego, obejmując swym zasięgiem całą cywilizowaną część społeczeństwa, które przyjęło konfucjańskie wzorce moralno-etyczne i społeczno-polityczne, pozwalając na utrzymanie jedności wewnętrznej nawet w okresie politycznego rozbicia państwa, które miało wielokrotnie miejsce w jego historii. Zmieniały się panujące dynastie lecz cywilizacja trwała odbudowując właściwy historycznie i kulturowo porządek.

XIX w. przyniósł pierwsze zderzenie cywilizacji chińskiej z zachodnią, a konfrontacja doprowadziła do podjęcia przez Chiny próby dostosowania do nowych warunków, w których Zachód dysponował miazdzącą przewagą. Chiny wchłaniały użyteczne im zdobycze Zachodu, podczas gdy Zachód nie zbudował, poza eksploracyjną, żadnej istotnej koncepcji wzajemnego współistnienia, współpracy i form kooperacji. Pomimo że Chiny cesarskie pod wpływem Zachodu przyjęły polityczny kształt na wzór zachodnich republik, to jednak warunki jakie przyniosła do Państwa Środka cywilizacja zachodnia przyczyniły się do rozpadu młodej republiki na obszary kontrolowane przez dowódców wywodzących się z sił cesarskich, podobnie jak to wielokrotnie wcześniej miało miejsce w historii tego kraju. Lecz transformacja światowego układu geopolitycznego pod wpływem rozwoju technologicznego nie pozwoliła na kolejną odbudowę Chin w tradycyjnym kształcie.

W wyniku II wojny światowej globalna geopolityka ukształtowała dwubiegunowy podział świata. Wzrosło znaczenie Związku Radzieckiego, który znacznie rozszerzył strefę własnych wpływów, a dalszą jego ekspansję ograniczały i równoważyły Stany

²⁵ Ibidem.

Zjednoczone i blok państw zachodnich. Pozycja Chin w tym układzie straciła całkowicie na znaczeniu, tym bardziej, że państwo, pomimo ogromnego potencjału, pozostawało słabe i technologicznie zacofane, przyczyniając się do wzrostu znaczenia Mao Zedonga i społecznego przyzwolenia na jego eksperymenty, nielogiczne i wbrew cywilizacyjnemu porządkowi – z zachodniego punktu widzenia. Zmierzał on, przy użyciu znanych sobie metod, rodem z Chin tradycyjnych, do odbudowy pozycji i roli Państwa Środka. Odwracając się od głównych światowych sił politycznych i militarnych, podjął nieudolną próbę konsolidacji działalności zapóźnionych rozwojowo krajów, ukształtowana na teorii „Trzech Światów”, zgodnie z którą Chiny miałyby stanąć na czele państw Trzeciego Świata. Brak jednoznacznego poparcia, do czego przyczyniły się nieudane kampanie Mao w Chinach i obraz Chin jako kraj politycznie nieobliczalny. Ostatecznie doszło do upadku międzynarodowej strategii Mao; Chiny musiały przyjąć pozycję sojusznika i opowiedzenia się po stronie jednego z dwóch mocarstw.

W 1971 r. Mao Zedong dokonał zasadniczego zwrotu w swojej polityce zagranicznej, przyjmując pozycję pół-sojusznika wspierającego USA w trwającej zimnej wojnie z ZSRR. Chiny po raz pierwszy w historii swojej cywilizacji formalnie przyjęły pozycję państwa uznającego wyższość innego mocarstwa, jednak z drugiej strony odzyskały należne im miejsce w ONZ i Radzie Bezpieczeństwa, a także w krótkim czasie doprowadziły do normalizacji stosunków z wszystkimi sojusznikami Stanów Zjednoczonych. Rozpoczęła się droga do odzyskania przez Państwo Środka centralnej pozycji w regionie i jednego z najważniejszych ośrodków polityczno-gospodarczych świata.

W konsekwencji upadku Związku Radzieckiego i bloku europejskich państw socjalistycznych, zakończona została era konfrontacji z komunizmem. Bez konfliktu militarnego zakończyła się zimna wojna, a wraz z jej końcem wzrosło znaczenie idei swobód obywatelskich i praw człowieka, nastąpiło też odrzucenie polityki podbojów i dominacji. Tym samym zachodni model społeczny istotnie zbliżył się do tradycyjnej konfucjańskiej koncepcji porządku społecznego.

Wzrost siły ekonomicznej Chin przyniósł rosnące znaczenie polityczne Państwa Środka oraz popularyzację wśród wielu rozwijających się państw świata chińskiego modelu społeczno-politycznego. Chiny stają się nie tylko państwem o znaczącej pozycji gospodarczej lecz także eksporterem konfucjańskiej ideologii, systemu etycznego oraz źródłem nowych wzorców stosunków międzynarodowych. Powszechna jest prognoza, że pierwsza połowa XXI w. będzie należała jeszcze do Zachodu lecz druga połowa XXI w. będzie to już czas niepodważalnej dominacji chińskiej cywilizacji.

3. Specyfika chińskiej cywilizacji – wpływ przeszłości na teraźniejszość

XXI w. rozpoczął się od wzrostu tendencji wyrównywania wpływów cywilizacyjnych Chin wobec przeważającej od XIX w. cywilizacji zachodniej. Zauważono postępującą polaryzację globalnych wpływów Stanów Zjednoczonych i Państwa Środka. Chiny zdecydowanie dościgają zachodnią cywilizację, a pod wieloma względami państwa cywilizacji konfucjańskiej przyjęły już rolę dominującą. Azja Wschodnia stopniowo przejmuje punkt ciężkości globalnej gospodarki i prawdopodobny jest scenariusz, że w dłuższej perspektywie czasu region ten stanie się centrum ekonomicznym i politycznym świata. Po okresie „zimnowojennej” dominacji Zachodu, Chiny i Japonia przejmują przodującą pozycję w rozwoju technologii mających umożliwić eksplorację kosmosu, stanowiąc konkurencję w tej dziedzinie dla USA.

Chiny stopniowo rozszerzają własne strefy wpływów, budując, za pośrednictwem kontaktów na poziomie bilateralnym, jak też regionalnym, więzi korporacyjne z państwami Azji Wschodniej, Południowej i Centralnej, a także Afryki i Ameryki Południowej. W państwach tych Chiny widzą źródła dostaw surowców naturalnych, rynki zbytu produktów własnej gospodarki, jak też potencjalnych sojuszników politycznych, wzmacniających pozycję Chin w strategicznych strukturach organizacji międzynarodowych i regionalnych.

Państwo chińskie, po przejściu okresu marazmu ostatniej dynastii cesarskiej Qing, *quasi*-kolonializmu zachodniego, japońskiej okupacji, wieloletnich wojen domowych i maoistowskich eksperymentów społecznych, od 1978 r., dzięki reformom gospodarczym Deng Xiaopinga, do dziś rozwija się w oszołamiającym tempie, wchłaniając najlepsze doświadczenia i technologie Zachodu i odrzucając, na ile to możliwe, to co negatywne.

Główną przyczynę szybkiego przejścia przez Chiny naukowo-technicznych zdobyczy Zachodu i osiągnięcia partnerskiej pozycji w relacjach ze światową czołówką, upatrywać należy w wysokim stopniu rozwoju chińskiej cywilizacji agrarnej, która przyczyniła się do wykształcenia bogatej teorii i sztuki zarządzania państwem. Poziom rozwoju systemu państwowego Chin już w czasach starożytnych przewyższał zdecydowanie poziom organizacji systemów państwowych wykształconych w Europie, aż do XVIII w. Już w X w. n.e. przedstawiciele świata arabskiego, eksplorujący Chiny wraz z rozwojem wymiany handlowej, dostrzegli wysoki poziom organizacji chińskiego państwa, przejawiający się szczególnie „sprawnością państwowego systemu sprawiedliwości, wydawaniem przez władze rodzaju «dokumentu tożsamości», koniecznością składania przez kupców pisemnych deklaracji celnych i sporządzania przez ludność miejscową we wszystkich sprawach do urzędów pisemnych wniosków o ściśle określonej formie”, a także „precyzją przepisów o bankructwie chroniące in-

teresy wierzycieli, system szkolnictwa i opieki medycznej (a nawet używanie papieru toaletowego)”²⁶.

Już w I w. p.n.e. Państwo Środka wprowadziło system emerytalny obejmujący funkcjonariuszy państwowych, który w Europie wprowadzono w 1890 r. (Wielka Brytania), a w Stanach Zjednoczonych wdrożono formę systemu opieki społecznej dopiero w 1920 r. Chiny wyprzedziły także resztę świata pod względem regulacji prawnych mających ograniczać i zwalczać korupcję wśród państwowych urzędników, które zostały przyjęte w pierwszej połowie VII w. n.e.²⁷ Świat walkę z korupcją rozpoczął dopiero od czasu rewolucji społecznych w Anglii i Francji.

System interwencyjnych państwowych zakupów płodów rolnych, mające stabilizować poziom cen na rynku, Państwo Środka wprowadziło w 54 r. p.n.e.²⁸, zaś gospodarka USA tego rodzaju regulacje przyjęła dopiero w 1933 r., realizując politykę *New Deal* prezydenta F.D. Roosevelta²⁹.

Wprowadzony w Chinach 2 tys. lat temu biurokratyczny aparat zarządzania systemem państwowym zachował do dziś charakterystyczne cechy, pozwolił do czasów współczesnych zachować chińskiemu społeczeństwu odrębność kulturowo-cywilizacyjną oraz zarządzać państwem liczącym blisko 1/4 ludności świata, a także przetrwanie cywilizacji, utrzymując jednolitość struktur społecznych od czasów starożytnych. Sztuka ta nie udała się żadnej cywilizacji.

Chiny tradycyjne wykształciły specyficzny, pacyfistyczny system cywilnej kontroli instytucji wojskowych i zarządzania ich operacjami. Podczas gdy cywilizacja zachodnia podniosła wojnę do rangi kluczowego elementu jej rozwoju, cywilizacja chińska kształtowała odrębną ideologię rozwoju, preferującą pokój i harmonię, połączone z potępieniem wojny, konsekwentnie propagowane przez prawie wszystkich myślicieli. Zasady te stanowią jeden z filarów konfucjanizmu – oficjalnej doktryny Państwa Środka, oraz podstawowy system etyczny przyjęty przez całe chińskie społeczeństwo. Konfucjanizm zbudował i rozpowszechnił teorię harmonii wewnętrznej i harmonii jednostki z otoczeniem, a także harmonii społecznej, harmonijnego ładu pomiędzy Państwem Środka i światem zewnętrznym oraz harmonii całego uniwersum³⁰.

Koncepcja „harmonijnego rozwoju” jest obecnie jednym z najważniejszych kierunków kształtowania przemian społecznych, inspirowanych przez chińskich przywódców, a jej początek zainicjował w 2004 r. prezydent Hu Jintao, ogłaszając oficjalną państwową koncepcję „harmonijnego rozwoju Chin” oraz budowę „harmonijnego społeczeństwa”, proponując także „harmonijny rozwój Azji, świata oraz trwałego po-

²⁶ Ibidem, s. 3.

²⁷ Ibidem, s. 4.

²⁸ Ibidem, s. 5.

²⁹ http://pl.wikipedia.org/wiki/New_Deal, odczyt z dn. 03.04.2013.

³⁰ K. Gawlikowski, op.cit., s. 8.

koju i powszechnego dobrobytu”³¹. Koncepcje te stanowią podstawę chińskiej polityki wewnętrznej i międzynarodowej.

4. Harmonijne społeczeństwo i naukowy rozwój – wyznacznik przemian kulturowo-cywilizacyjnych współczesnych Chin

Industrializacja, urbanizacja, sekularyzacja, rozpad dawnych, półfeudalnych instytucji, wprowadzenie powszechnej edukacji i nowoczesnych technologii, integracja gospodarcza ze światowym rynkiem, przeskok od cywilizacji agrarnej i tradycjonalistycznej, do nowoczesnej industrialnej, a w niektórych regionach nawet postindustrialnej, jakie na Zachodzie dokonywały się stopniowo w ciągu 200 lat, w Chinach miały miejsce w okresie życia jednego pokolenia. Wraz z postępem nastąpiło gwałtowne upowszechnienie wzorców zachodniego społeczeństwa konsumpcyjnego i standardów zachodniej kultury, w tym także jej negatywnych zjawisk, a w konsekwencji nastąpiło zjawisko rozpadu tradycyjnej kultury przemian cywilizacyjnych i narastających sprzeczności w obszarze społeczno-gospodarczym oraz środowiskowym, których daleko idącym skutkiem zapobiec ma rozwój, głoszonej przez chińskie władze, teorii harmonijnego rozwoju.

Harmonia (*he*) to jedno z podstawowych pojęć konfucjanizmu, a dążenie do osiągnięcia harmonii stanowiło jeden z kluczowych konfucjańskich postulatów społecznych, osadzony na komplementarnym dualizmie, wywodzącym się z tradycyjnego podziału na *yin* i *yang*, które osiągnąwszy harmonię tworzą społeczny ład (*dao*). Tak więc harmonia przyjęta jako konfucjański kanon, przyczyniła się do budowy chińskiego rozumienia rzeczywistości świata realnego i sfery *sacrum* oraz wzajemnych ich relacji³².

Idealna harmonia, w klasycznym rozumieniu konfucjańskim, to zbieżność interesów państwa i jednostki, w którym obowiązywał hierarchiczny ład ukonstytuowany odgórnie, nadający pionowy (hierarchiczny) układ zależności społecznych, w którym centralne miejsce zajmował cesarz – najwyższy przywódca, a od przyjęcia przez Chiny komunistycznego systemu politycznego – najwyższe przywództwo, ucieleśnione przez KPCh i jej kilkusobowy Stały Komitet Biura Politycznego Komitetu Centralnego³³.

³¹ Ibidem, s. 9.

³² B. Góralczyk, *Chiński Feniks. Paradoksy wschodzącego mocarstwa*, Warszawa 2010, s. 243.

³³ Liczba członków SK BP KC KPCh ulegała zmianie w poszczególnych okresach, w zależności od sytuacji politycznej i stabilności relacji wewnątrzpartyjnych. KC KPCh XVIII kadencji ustalił w listopadzie 2012 r. 7-osobowy skład SK, który poza funkcją wynikającą ze statutu partii, stanowi *de facto* organizację najważniejszych osób w państwie.

Zgodnie z konfucjańską tradycją, zdolność do zapanowania nad chaosem, zaprowadzenia ładu i porządku, ustanowienia harmonii i organizacji powszechnego współistnienia, posiada tylko najwyższy władca. Jedynie jednostki dysponujące największą wiedzą i wyedukowanymi zdolnościami sprawowania rządów są predysponowane do sprawowania władzy. Chiny budowane na takich wzorcach wytworzyły specyficzny system rządów merytokracji, czyli „rządów mądrych”, w którym pozycja społeczna zależała od wiedzy, talentu, doświadczenia i umiejętności, na równi z zasługami na rzecz państwa³⁴. Podobny system zarządzania państwem preferuje pekińska władza.

Jest zatem istotne by uzyskać odpowiedź na pytanie: Co spowodowało zwrot chińskiej koncepcji ideologicznej do konfucjańskiego kanonu harmonijnego i stabilnego społeczeństwa oraz harmonijnego świata?

Odpowiedź leży w analizie stanu chińskiej rzeczywistości, okresu ponad 30-letniej maksymalizacji korzyści gospodarczych i skutków takiej działalności oraz oceny miejsca Chin w porządku globalnym, a także potrzeb jakie Chiny zgłaszają wobec reszty świata w związku z przyjętą strategią rozwoju państwa.

Idea harmonijnego i stabilnego społeczeństwa wyłoniona została po raz pierwszy podczas 4 Plenum XVI Komitetu Centralnego KPCh we wrześniu 2004 r., którą rozwinięto podczas specjalnej konferencji KC KPCh 19 lutego 2005 r., podczas której sekretarz generalny KPCh Hu Jintao wygłosił przemówienie propagandowe, nadając nowej teorii istotne miejsce wśród doktrynalnych podstaw polityki państwa. Społeczeństwo harmonijne (*hexeshesui*) przedstawione jest jako społeczeństwo demokratyczne, zorganizowane i rządzone zgodnie z zasadą państwowości prawa, którego celem jest osiągnięcie najwyższego poziomu sprawiedliwości, uczciwości i szczerości oraz harmonii z naturą (środowiskiem), dzięki czemu Chiny mają stać się zamożnym i silnym kręgiem ze społeczeństwem „powściągliwego dobrobytu” (*xiaokangshesui*). Wszystkie te aspekty winny tworzyć proces stałej interakcji, a osiągnięcie harmonii społecznej powinno przyczynić się do harmonii i stabilności globalnej³⁵. Hu Jintao, głosząc ideę harmonijnego społeczeństwa, podjął próbę zainicjowania przemian w sferze etycznej, mającej ostatecznie doprowadzić do odbudowy idei konfucjańskich w nowoczesnym wymiarze.

Idea harmonijnego i stabilnego społeczeństwa jest rozwinięciem idei „trzech reprezentacji” (*sangedaibiao*) ogłoszonej przez poprzednika Hu Jintao – Jiang Zemina. Każdy z następców Deng Xiaopinga dodawał kolejny element do teorii „czterem modernizacji” pozostawiając jego realizację przywódcom kolejnej generacji, przejmującej władzę. Jian Zemin pozostawił Hu Jintao do wykonania ideę „trzech reprezentacji”,

³⁴ B. Góralczyk, op.cit., s. 244.

³⁵ R. Malek, *Hexeshesui: Nowa utopia? Budowa harmonijnego i stabilnego społeczeństwa chińskiego oraz rola religii*, „Azja-Pacyfik” 2008, nr 11, s. 202.

którą ten wdrożył rozszerzając reprezentatywność partii o kształtującą się w tym okresie w Chinach klasę właścicieli, biznesmenów i finansistów. Hu Jintao pozostawił swojemu następcy teorię „harmonijnego społeczeństwa”, której realizacja z pewnością należy do jednych z najtrudniejszych wyzwań z jakimi przyjdzie zmierzyć się nowemu sekretarzowi generalnemu partii i przewodniczącemu ChRL – Xi Jinpingowi.

Powrót do konfucjanizmu ma zastąpić ideologię komunistyczną, która utraciła znaczenie wraz z rozwojem koncepcji Deng Xiaopinga „czterech modernizacji” i wzrostem ogólnospołecznego zainteresowania kultem pieniądza. Konfucjańskie idee mają wypełnić ideologiczną próżnię, jaka wytworzyła się po brutalnym akcie likwidacji demokratycznego ruchu na Tiananmen w nocy z 3 na 4 czerwca 1989 r.

Koncepcja harmonijnego społeczeństwa ma być komplementarną odpowiedzią, próbą wprowadzenia doktryny odpowiadającej chińskiej tożsamości kulturowo-cywilizacyjnej, umożliwiającej realizację działań zmierzających do przewyciężenia narastających w chińskim społeczeństwie sprzeczności, których rozmiary grożą katastrofalnymi skutkami, w wymiarze socjalnym, społecznym, gospodarczym i ekonomicznym. Do najważniejszych należą³⁶:

1. Bezprecedensowe zanieczyszczenie środowiska naturalnego.
2. Rosnące rozwarstwienie i rozpiętości dochodowe.
3. Pogłębiająca się stratyfikacja regionalna.
4. Brak siatki świadczeń socjalnych.
5. Daleko idąca prywatyzacja systemu oświaty i opieki zdrowotnej.
6. Zaniedbania rolnictwa i prowincji.
7. Zbyt słabe państwo prawa mimo wysiłków na rzecz jego budowy.
8. Rosnące, choć rozkładające się nierówno społeczne niezadowolenie.

Do sprzeczności wymienionych wyżej należy dodać kolejne, nie mniej istotne ze społecznego punktu widzenia³⁷:

9. Bezprecedensowy zasięg i poziom uwłaszczenia nomenklatury, eskalujące zjawisko wyodrębniania nowej klasy społecznej – „książątek” (*taizidang*), czyli dzieci partyjnych notabli, dorabiających się w krótkim czasie znacznych majątków i obejmujących lukratywne posady.
10. Rozpowszechnienie zjawiska spekulacji i korupcji oraz pogłębiające się niezadowolenie szerokich grup społecznych, które w znajdują się w gorszej pozycji, w stosunku do głównych beneficjentów w podziale rosnącego dochodu krajowego.

³⁶ B. Góralczyk, op.cit., s. 249.

³⁷ Z. Wiktor, *Stare i nowe sprzeczności w Chinach*, „Brzask. Pismo Komunistycznej Partii Polski”, kwiecień–maj 2010, Nr 4–5/210.

11. Rosnąca grupa wiejskich migrantów, którzy bezustannie przemieszczają się po kraju poszukując pracy, głównie w budownictwie, nieposiadających żadnych uprawnień socjalnych. Ich liczebność szacuje się obecnie na poziomie ponad 200 mln osób.
12. Rosnąca liczba niezadowolonych, dobrze wykształconych młodych ludzi, mających trudności z zatrudnieniem lub sprzeciwiających się zbyt niskim zarobkom. Ich liczba rośnie co rok o kolejnych 6 mln absolwentów szkół wyższych.
13. Rosnące tendencje narodowościowo-wyzwoleńcze wśród ludności niehańskiej, głównie narodowości tybetańskiej i ujgurskiej, jako przejaw reakcji wobec rządowego programu sinizacji autonomicznych regionów i odgórnie sterowanych procesów migracyjnych – przesiedlania na tereny autonomiczne ludności rasy Han, a także tworzenie nierównych, korzystnych dla Hanów warunków materialnych i socjalnych, przyczyniające się do wzrostu regionalnych sprzeczności religijnych i narodowościowych, a w konsekwencji regionalnych napięć.

Zidentyfikowane sprzeczności społeczno-gospodarcze implikują kolejne, niezwykle istotne z punktu widzenia polityki zagranicznej Chin. Od 1994 r. Chiny, w wyniku intensywnego rozwoju gospodarczego, utraciły zdolność do samozaspakajania potrzeb własnych w zakresie dostaw wielu surowców naturalnych, głównie energetycznych i rud metali, na które, wraz z nieustannym rozwojem, zapotrzebowanie chińskiego rynku nieustannie rośnie. Konieczność dywersyfikacji źródeł dostaw przyczynia się do reformowania założeń chińskiej polityki stosunków międzynarodowych.

Wymienione wyżej czynniki ostatecznie i w istotny sposób wpłynęły na kształt chińskiej polityki wewnętrznej i zagranicznej. Tak wiele sprzeczności występujących jednocześnie, mogą ograniczyć zdolność państwa do realizacji przyjętych planów długofalowego kształtowania własnej rzeczywistości. W ich obliczu, chińskie władze postanowiły odwołać się do sprawdzonej konfucjańskiej koncepcji społecznej harmonii i harmonii ładu międzynarodowego, które miałyby zapewnić wewnętrzny spokój i porządek w kraju oraz międzynarodowy ład umożliwiający Chinom realizację zagranicznej polityki i osiągnięcie założonych celów. Nic dziwnego, że w tej sytuacji Państwo Środka odsunęło na dalszy plan koncepcję osiągnięcia światowego hegemonizmu, co jednak nie jest równoznaczne z całkowitym jej zaniechaniem w dłuższej perspektywie czasu.

Współczesny charakter konfucjańskiej koncepcji harmonii nadaje koncepcja naukowego rozwoju, w założeniach wynikająca z komunistycznej wizji systemu państwa. W raporcie przedstawionym podczas inauguracji XVIII Zjazdu KPCh w listopadzie 2012 r. pt. *Zdecydowanie postępować drogą do socjalizmu o chińskiej charakterystyce i działać na rzecz ukończenia budowy wszystkich aspektów średniozamożnego społec-*

*czeństwa*³⁸, ustępujący po dziesięcioletnim sprawowaniu władzy w partii i państwie, Hu Jintao, autor obu teorii (harmonii społecznej i naukowego rozwoju), wielokrotnie nawiązywał i łączył je, udoskonalając prezentowaną teorię do rangi doktryny państwa, dając przywódcom „piątej generacji” wytyczne dalszego kierunku reform i polityki państwa. Należy z uwagą obserwować zmiany zachodzące w Chinach i badać wielostronny ich wymiar w odniesieniu do treści wniesionych przez Hu Jintao, uwzględniając szczególne warunki jakie wytworzyły się w Chinach w wyniku reformowania i rozwoju państwa oraz konieczność skutecznego eliminowania sprzeczności przedstawionych w niniejszym tekście. Z wielu pytań pozostających obecnie bez odpowiedzi wydaje się, że najistotniejsze są dwa: *Czy Chiny zdołają wdrożyć nową koncepcję?*; *Czy świat będzie gotowy na przyjęcie chińskiej wizji?*, tym bardziej, że przed Chinami jeszcze długa droga, jak oceniają politycy Państwa Środka, okres przejściowy od kapitalizmu do socjalizmu powinien zostać ukończony w połowie obecnego stulecia³⁹.

5. Prawa człowieka w aspekcie odrębności cywilizacyjno-kulturowej Chin

Konfucjańska teoria etyczno-religijna prezentuje stanowisko, zgodnie z którym natura ludzka jest dobra, a każdy człowiek może stać się dobrym w wyniku samorozwoju czterech cnót⁴⁰:

1. Współczucie – dzięki któremu stanie się on ciepły i życzliwy wobec ludzi.
2. Wstyd – dający początek cnotcie prawości.
3. Skromność i pokora – prowadzą do zgodnego z obyczajami zachowania.
4. Zdolność odróżniania dobra od zła – dające początek mądrości.

Poprzez rozwinięcie wymienionych cnót człowiek staje się mędrcom i osiąga konfucjański ideał etyczny. Ideałem etycznym jest człowiek szlachetny (*junzi*), którego przeciwieństwem jest prostak. Występujący tu dualizm odnosi się wyłącznie do wymiaru etycznego, podczas gdy Zachód osadził go także w wymiarze społecznym i gospodarczym.

³⁸ Z. Wiktor, *Hu Jintao. Zdecydowanie postępować drogą do socjalizmu o chińskiej charakterystyce i działać na rzecz ukończenia budowy wszystkich aspektów średniozamożnego społeczeństwa. Raport dla 18 Krajowego Kongresu Komunistycznej Partii Chin, 8 listopada 2012 r. przedstawiony przez Sekretarza Generalnego Komitetu Centralnego Komunistycznej Partii Chin 8 listopada 2012 w Pekinie*, broszura w prywatnych zasobach autora.

³⁹ Idem, *Chiny po 18. Kongresie KPCh*, „Brzask. Pismo Komunistycznej Partii Polski” styczeń 2013, nr 01/239.

⁴⁰ T. Janyst, *Nierówności ontologiczne w konfucjańskim społeczeństwie jako przeszkoda w rozwoju powszechnych praw człowieka*, <http://www.mishellanea.mish.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2010/03/Janyst-Konfucjanizm.pdf>, odczyt z dn. 25.12.2012.

Chińskie społeczeństwo tradycyjne podzielone było na cztery grupy: arystokrację rządzącą (*shi*), rolników (*nong*), rzemieślników (*gong*) oraz kupców (*shang*)⁴¹. Dwie ostatnie warstwy cieszyły się zdecydowanie niskim statusem społecznym, zatem w praktyce liczącymi się siłami społecznymi były jedynie dwie pierwsze. Wyjaśnia to ograniczony, w okresie Chin tradycyjnych, rozwój nośnika zmian politycznych jakim była klasa średnia złożona z drobnomieszczaństwa i burżuazji, co wyraźnie odróżniało chińskie społeczeństwo od zachodniej.

Chłopi chińscy, pomimo że często organizowali powstania i bunty, nigdy nie doszli do zmiany systemu rządzenia państwem, nie wykazywali tendencji rewolucyjnych, właściwych dla zachodniej burżuazji i mieszczaństwa, zatem liczne zrywy chłopskie przynosiły głównie zmianę sprawującego władzę, rzadziej wpływały na przemiany systemowe, w stylu Wielkiej Rewolucji Francuskiej. Pielęgnowany przez biurokrację mandaryńską konfucjański system stosunków społecznych ograniczył wykształcenie klasy średniej w chińskim społeczeństwie tradycyjnym.

Jednym z najważniejszych czynników hamujących rozwój klasy średniej stanowił specyficzny charakter chińskich miast, które stanowiły jedynie centra administracyjne i siedziby mandarynatu, podczas gdy handel i rzemiosło koncentrowały się głównie na wsi, podczas gdy w miastach Europy następował rozwój klasy średniej zdolnej do budowy świadomości wspólnoty klasowej, inicjującej procesy przemian społecznych. Odrębnie niż w Europie kształtowała się w Chinach pozycja społeczna kupców i rzemieślników. Podczas gdy w europejskim społeczeństwie rozwinął się konflikt między rządzącymi a mieszczaństwem i burżuazją, który ostatecznie wyzwolił ruchy rewolucyjne, w Chinach nigdy nie doszło do eskalacji takiego konfliktu społecznego. Przeciwnie, chińscy kupcy, zgodnie z konfucjańskimi kanonami etycznymi, dążyli do podniesienia własnego statutu poprzez włączenie do klasy *shi*.

Charakterystycznym dla Chin było zjawisko silnego podziału na szlacheckich rządzących i prostackich rządzonych, a stosunki społeczne regulował konfucjański ideał harmonii (*zheng*) panujący między Niebem a Ziemią, Człowiekiem a Naturą, Panem a Poddanym. W harmonijnym społeczeństwie każdy musiał odgrywać przypisaną mu przez konfucjanizm rolę społeczną, przestrzegając „pięć regulacji” (*wulun*), budujących stosunki społeczne⁴²:

1. Między władcą a poddanym.
2. Ojcem a synem.
3. Mężem a żoną.
4. Starszym a młodszym bratem.
5. Przyjacielem a przyjacielem.

⁴¹ W. Rodziński, *Historia Chin*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1992, s. 42.

⁴² T. Janyst, op.cit.

Kształtowały one społeczną hierarchię, jak i układ pionowej nadrzędności i podległości, tworząc system relacji poddaństwa i współpracy ogarniający całe chińskie społeczeństwo, podczas gdy w Europie rozwinął się system poziomej równości społecznej opartej na równości wobec Boga.

Utrzymaniu nierówności społecznych w Chinach sprzyjał także system prawny, którego filarem były konfucjańskie wartości, ograniczające rozwój prawa stanowionego, decydujące o nierówności społecznej względem prawa. Wszelkie próby kodyfikacji chińskiego prawa tradycyjnego spotykały się z ostrym sprzeciwem, którego istotę sprowadzana do argumentu, z którego wynikało, że wprowadzenie prawa powszechnego zburzyłoby panującą w państwie harmonię, w istocie zaś, zrównałoby względem prawa wszystkie klasy społeczne, eliminując w tym wymiarze pionową strukturę społeczną.

Równość wobec prawa oznaczałaby odwrót od konfucjańskich idei. Już za czasów dynastii Zhou wyróżniono osiem uprzywilejowanych grup społecznych (*ba-i*), legitymujących się pokrewieństwem z cesarzem, długoletnią służbą rodzinie cesarskiej, zasługami dla państwa, przydatnością w administracji i służbie wojskowej, przykładową gorliwością w służbie państwowej, godnością szlachecką i wysokim stopniem hierarchii urzędniczej, prawem gościnności, z którego korzystali potomkowie władców zwyciężonej dynastii. Przepisy te ponownie wprowadzono ponownie w kodeksie dynastii Qing, który wydano w 1740 r. i obowiązywał do końca dynastycznych rządów cesarskich w Chinach (1911 r.)⁴³.

Urzednicy chińscy tworzący przepisy przyznające szereg przywilejów i wprowadzające wiele podziałów, dążyli głównie do utrzymania społecznej harmonii, nie uwzględniając przy tym w żadnej mierze ochrony praw jednostki. W chińskiej rzeczywistości zawsze przedkładano porządek nad wolność. W Chinach cesarskich system prawny regulował jedynie relację państwo – obywatel, stosunki między obywatelami pozostawiając bez regulacji, jakie miały miejsce na Zachodzie. System nie tylko nie zapewniał ochrony praw jednostki lecz sprzyjał utrzymaniu nierówności społecznych, faworyzując liczne grupy związane z rządzącym mandarynatem.

Koncepcja praw człowieka w formie, którą Zachód eksportuje na cały świat od zakończenia II wojny światowej była całkowicie obca chińskiej cywilizacji ukształtowanej przez konfucjańskie idee i do dziś nie uzyskała jednoznacznej akceptacji politycznej wymaganej do przeprowadzenia reform społecznych w tym zakresie. Tradycyjne relacje społeczne w aspekcie praw jednostki, ukształtowane przez konfucjanizm, osadzone są na⁴⁴:

---

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ K. Gawlikowski, *Problem respektowania praw człowieka w Chinach*, „Azja-Pacyfik” 2001, nr 4, s. 105–106.

1. Przywiązywaniu szczególnego znaczenia do struktury zbiorowej (grupa, wspólnota) i marginalizowaniu społecznej pozycji jednostki, a także przyznawaniu priorytetu interesom zbiorowym.
2. Odrzuceniu i potępieniu indywidualizmu jako „ciasnego egoizmu”. Według tradycyjnych koncepcji, „uczłowieczenie” i udoskonalanie jednostki było efektem jej „uspołeczniania”, przyczyniającego się do pogłębiania zacieśniania więzi jednostki ze światem.
3. Przyjęciu „hierarchicznego porządku wszystkich bytów”, w którym jednostki zajmują różne miejsca, odpowiednie do ich stanu. Jednostki dzięki nieustannemu doskonaleniu egzystencjalnemu osiągają coraz wyższe pozycje w hierarchii bytów.
4. Akceptacji „przeznaczenia”, a co za tym idzie niepodważanie statusu społecznego jednostki pomimo cierpień, doznanych krzywd i przeciwności losu.
5. Brakiem prawnych tradycji regulacji życia społecznego i przywiązywaniu kluczowego znaczenia do norm hierarchicznych, przy jednoczesnej koncentracji na obowiązkach jednostki i braku jakichkolwiek jej praw.
6. Ograniczeniu swobód jednostki głównie przez wspólnotę, do której należała, funkcjonującej w ramach systemu patriarchalnego. W przypadku doznanych krzywd społeczeństwo zwracało się o pomoc do państwa i domagało się poszerzenia jego władzy, surowszego karania przestępców, nie przedstawiając żądań liberalizujących społeczne związki.
7. Występowaniu głębokiego poszanowania władz wszystkich szczebli, od ojca i sołtysa, aż do Syna Nieba i zupełnym brakiem tradycji kontestowania ich przez podwładnych, walki o „swoje prawa”, „wolności” czy inne zasady, jak też rywalizacji partii lub stronnictw.
8. Braku właściwego dla Zachodu pluralizmu i indywidualnej konkurencji, którym przeciwstawiono konfucjański ideał harmonii, jedności i podporządkowania „niższych” – „wyższym”. Konkurencja mogła dotyczyć co najwyżej grup, ale też nie wypadało prowadzić jej jawnie, podobnie jak sporu i walki, gdyż obowiązywała norma ostentacyjnego zachowania zgody, współpracy i pokoju.
9. Braku rozdziału władzy religijnej i świeckiej. Władca był jednocześnie zwierzchnikiem religijnym, a sprawami politycznymi zajmował się mandarynat. Nie wytworzono płaszczyzny społecznego udziału w politycznych dyskusjach i możliwości wpływania przez społeczeństwo na decyzje polityczne państwa.

Wraz z liberalizacją od 1978 r. chińskiej gospodarki pojawiły się odśrodkowe tendencje dotyczące swobód obywatelskich. W grudniu 1978 r. Wei Jingshen skierował do przywódców KPCh wezwanie do uznania *prawa ludzi do wybierania ich własnych reprezentantów* i utworzenia tzw. *piątej modernizacji*. Postulaty te uzyskały akceptację innych grup społecznych, głównie studentów, domagających się *praw człowieka*

i demokratyzacji oraz prawa do godnego życia, co spotkało się z gwałtowną reakcją władz. Wei został wtrącony na 15 lat do więzienia⁴⁵.

Wiosną 1989 r. doszło do wewnętrznego kryzysu społecznego i politycznego przesilenia, którego przyczyny leżały w rozbudzonych reformami społecznymi oczekiwaniami, które nie znalazły możliwości zaspokojenia, wewnętrznym rozchwianiu reformowanego państwa obciążonego maoistowskim „bagażem”, braku jednolitej linii prowadzonych reform. Kulminacyjnym punktem konfliktu społecznego było użycie przez władze siły o skali nieadekwatnej do zagrożenia jakie wynikało ze społecznego sprzeciwu a działania reakcyjne podjęte bezpośrednio po wydarzeniach na Tiananmen przyjęto powszechnie za kategoryczny sprzeciw partii wobec jakiegokolwiek przejawu demokratyzacji życia społeczno-politycznego, liberalizacji w zachodnim stylu i przyjęciu zachodniego modelu ochrony praw człowieka. Wraz z wydarzeniami na Tiananmen nastąpił całkowity upadek wiary chińskiego społeczeństwa w idee komunizmu⁴⁶.

W listopadzie 1991 r. opublikowano w Chinach rządową *Białą Księgę o prawach człowieka* prezentującą stanowisko chińskich władz wobec stawianych przez międzynarodową opinię publiczną oskarżeń o naruszanie praw człowieka. W publikacji tej przedstawiono najważniejsze prawa człowieka z chińskiej perspektywy, wymieniając⁴⁷:

1. Prawo do życia jako naczelne prawo człowieka, o które naród chiński walczył od lat.
2. Szerokie prawa polityczne dla chińskich obywateli.
3. Gospodarcze, kulturalne i socjalne prawa obywateli.
4. Gwarancja dla praw człowieka w chińskim systemie prawnym.
5. Gwarancja prawa do pracy.
6. Korzystanie z wolności religijnych.
7. Gwarancja dla praw mniejszości religijnych.
8. Uznanie planowania rodziny.
9. Gwarancja praw osób upośledzonych.
10. Aktywny udział w międzynarodowych działaniach na rzecz praw człowieka.

* * *

⁴⁵ G.K. Becker, *Etyczne problemy modernizacji Chin*, [w:] *Chiny. Rozwój społeczeństwa i państwa na przełomie XX i XXI wieku*, red. K. Tomala, K. Gawlikowski, Warszawa 2002, s. 78.

⁴⁶ Szerzej na temat skutków wydarzeń na Placu Tiananmen w Pekinie: B. Góralczyk, *Reperkusje dramatu na Placu Tiananmen*, „Azja-Pacyfik” 2001, nr 4, s. 182–199.

⁴⁷ K. Tomala, *Chiny a prawa człowieka*, „Azja-Pacyfik” 1998, nr 1, s. 59–60.

Pomimo że Chiny uznają uniwersalizm praw człowieka, to jednak ich interpretacja dalece odbiega od tej jaką przedstawia Zachód. Chińskie władze stoją na stanowisku, że warunkiem powszechnej realizacji praw człowieka jest postęp społeczny i stabilizacja społeczna. Oznacza że w świadomości elit chińskich nie istnieją „absolutne prawa człowieka”, a jedynie relatywne i konkretne. Chiny kategorycznie odrzucają zachodni model demokracji i wskazują, że najważniejszym obowiązkiem państwa wobec obywateli jest zapewnienie im środków żywności, odzieży i dachu nad głową, marginalizując przy tym prawa obywatelskie i demokrację, nadając priorytet rozwojowi, dobrobytowi i stabilizacji.

Jednak pomimo całej ortodoksji prezentowanej przez chińskich przywódców wobec problematyki praw człowieka należy odnotować postęp jaki ma miejsce w tej części chińskiej rzeczywistości. Rozwój ekonomiczny Chin na stałe związany z procesem globalizacji wymusza zmianę oblicza systemu prawnego i stopniowego wprowadzania reform prawa i systemu sądownictwa. Wprowadzono zasady ochrony własności prywatnej, a wstąpienie Chin do Światowej Organizacji Handlu przyczyniło się do unifikacji (niezakończonego jeszcze procesu) prawa gospodarczego do międzynarodowych standardów, w tym także prawa własności intelektualnej. W 1980 r. wprowadzono decyzję o upowszechnieniu lokalnych wyborów i objęciu nimi wszystkich chińskich wsi⁴⁸.

Próżno jednak doszukiwać się w deklaracjach chińskich przywódców oznak aprobaty zachodniego wzorca praw człowieka. Promuje się dalszy rozwój socjalizmu o chińskiej specyfice, koncentrując siły państwa na budowie państwa prawa, gwarantującego ekonomiczny i społeczny rozwój i stworzenie systemu, który zapewni społeczeństwu równe prawa, równe możliwości i sprawiedliwe zasady dla wszystkich, w tym prawa partycypacji w zarządzaniu i rozwoju, zbudowanych w wyniku społecznej harmonii, której gwarantem ma być przywództwo Komunistycznej Partii Chin, utrzymującej władzę jako jedynej siły zdolnej do rządzenia krajem w naukowy i demokratyczny sposób. Za jeden z głównych priorytetów przyjętych podczas XVIII Zjazdu KPCh wskazano: „Rozszerzać należy ludową demokrację. Demokratyczne instytucje powinny być ulepszane, a ich formy wzbogacane, ludowy entuzjazm, inicjatywa i kreatywność w pełni wspierane. Rządy prawa powinny zostać w pełni wprowadzone jako podstawowa strategia. Rząd oparty na prawie powinien być jasny w działaniu, zaufanie do sądów powinno być podnoszone, a prawa człowieka w pełni respektowane i chronione”⁴⁹. Słowa o demokracji i prawach człowieka nie są jednak deklaracjami zgody na przyswajanie zachodnich wzorców, co potwierdzono słowami: „Powin-

⁴⁸ G. Sorman, *Rok koguta. O Chinach, rewolucji i demokracji*, Warszawa 2006, s. 147.

⁴⁹ Z. Wiktor, *Hu Jintao. Zdecydowanie postępować drogą do socjalizmu o chińskiej charakterystyce...*

niśmy zintegrować rządy prawa z rządami cnoty, intensyfikować edukację o moralności publicznej, etyce zawodowej, cnotach rodzinnych i indywidualnej jedności, a także stawać po stronie tradycyjnych chińskich cnót oraz nowych trendów obecnych czasów. Powinniśmy wprowadzać program wzmocnienia moralności obywatelskiej, kierować się tym co prawdziwe, dobre i piękne, a odrzucać to co fałszywe, złe i brzydkie. Powinniśmy zachęcać ludzi, aby chętnie spełniali swoje obowiązki i zadania wobec społeczeństwa i rodziny. Powinniśmy stworzyć społeczną atmosferę, w której praca jest honorowana, kreatywność chwalona, a także kultywować społeczne trendy rozróżniania między honorem a hańbą, praktykowanie jedności, zachęcać do oddania i promować harmonię. (...) Powinniśmy rozwinąć system promowania tradycyjnej kultury i promowania wyjątkowej chińskiej kultury tradycyjnej (...). Musimy dostosować się do celu ulepszenia kultury socjalistycznej, pogłębiać naszą świadomość i zaufanie pokładane w chińskiej kulturze, a także starać się wypełniać wielki cel rozwinięcia w Chinach silnej socjalistycznej kultury”⁵⁰. Chiński przywódca ustępując miejsca przedstawicielowi kolejnego pokolenia ostatecznie rozwiązał nadzieje tych, którzy wiazali przyszłość Chin z przyjęciem zachodniego wzorca społecznego. Wskazał kierunek przyszłości stosunków wewnątrzspołecznych, jak to wielokrotnie bywało już w historii Chin, w którym konfucjanizm przyjmie nowoczesny wymiar. Kolejne pokolenia będą rozwijały i propagowały tradycyjny system wartości, adoptując go do przemian chińskiej i globalnej rzeczywistości. Przyszłość Chin jawi się jako *modern-konfucjanizm*, z którym świat nie powinien walczyć lecz zrozumieć i przystosowywać się, bo przyszłość to głównie Chiny.

Summary

The values shaping the cultural-civilizational distinctiveness of China

The cultural and civilizational identity of China is manifested in a multidimensional way. However, the internal changes influenced by the direction of reforms introduced in the Middle Kingdom in 1978, mainly in economy, did not leave other spheres of life untouched. And in connection with changes in the global reality, they take on a diverse character. In this work an attempt to present the main factors that influence the shape of the modern system of values as a phenomenon that generates the cultural and civilizational identity of China was undertaken.

Keywords: cultural and civilizational identity, Confucianism, human rights, the Harmony Society, scientific development, the New Confucianism

⁵⁰ Ibidem.